

Linguistics

ARTA SOFISMULUI. RETORICĂ, DISCURS, SIMULARE ȘI PROFETII ÎN ÎNSEMNĂRILE ZILNICE ALE LUI CAROL AL II-LEA

THE ART OF SOPHISTRY. RHETORIC, DISCOURSE AND PROPHECIES IN CAROL II'S ÎNSEMNĂRI ZILNICE (DAILY NOTES)

Felix Nicolau

Complutense University of Madrid

Doctoral School of "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

e-mail: felixnicolau1@gmail.com

Abstract: *The diary of the Romanian king Carol II, Însemnări zilnice (Daily Notes), may seem sketchy, but it is loaded with significant deeds and details. Additionally, it is stylistically marked from the point of view of omissions, allusions, and dissimulations. The epoch was one of complex historical background and the author made use of various, even if diminished, rhetoric figures. Rhetoric, oratory, and stylistics play many roles in the autobiographical pact. Carol II made use of them in a scarce manner precisely with the purpose of increasing the authenticity and sincerity of his discourse. On the other hand, many entries in the diary are hasty, but they strive to glorify or justify the king and his entourage. We sooner than later identify a macrorhetoric intended to delineate, on the one hand, a sophistic royal portrait and to decipher and characterize people belonging to the high society, on the other hand, a strategy to tackle with a tumultuous decade.*

Keywords: rhetoric; oratory; stylistics; Carol II of Romania; politics.

Însemnările zilnice ale lui Carol al II-lea cuprind mai multe volume și au ca punct central de interes domnia lui de zece ani, apoi abdicarea și exilul. Stilul folosit este de regulă unul frust, lapidar, dar se distinge cu ușurință un fir roșu al intenției propagandistice. Totodată, se remarcă un contrast între mărturiile directe ale celor din epocă, mai ales din anturajul regelui, și informațiile din *Însemnări*, dar și o acută interpretare a realităților geopolitice din partea suveranului.

Cercetarea de față are ca scop studierea calităților discursului *Însemnărilor*, precum și arsenalul retoric întrebuințat pentru a pleda pro sau

contra diverse acțiuni. Cum se știe, discursul este înțeles ca acțiune și interacțiune socială. El nu este doar o înșiruire de fraze, căci include ideologii, cultură și un context complex. Astfel, discursul devine un compendiu și se diferențiază de text.

Amado Alonso remarca: a). dubla natură a limbajului (dimensiunile logică și afectivă, sau semnificația în comparație cu expresivitatea); b). cele două stilistici (stilistica limbii și stilistica literară sau știința stilurilor literare fundamentată pe aceasta); c). esteticul și poeticul, obiectul central al stilisticii ca știință a literaturii) și d) sistemul expresiv ca structură. (Eire, 1995: 874). Limba în ipostazele ei expresive potențează, ascunde, sugerează. Mai bine de două mii de ani de aplicare a procedeelelor retorice au demonstrat forța limbajului.

Astfel, retorica antică, practică până la începutul secolului al XIX-lea, enumera cinci etape: *invenția*, adică expunerea cadrului argumentativ, *dispunerea*, adică organizarea structurii materialului, *elocuția*, adică fundamentarea stilului ce va fi folosit; *memoria*, adică recurgerea la un set de reguli în vederea memorizării discursului, și *pronunția*, adică redarea discursului conform unei tehnici specifice (875). *Însemnările* lui Carol al II-lea nu excelează decât la prima dintre aceste etape, dat fiind că discursul vizează constant argumente *pro domo sua*, precum și justificarea acțiunilor celor apropiați, dar și punerea într-o lumină defavorabilă a adversarilor.

În ce privește discursul, părțile sale erau în număr de patru: *proemio*, *narațiunea*, *argumentarea pe bază de probe*, și *epilogul*, așa cum au fost descrise în *De inventione* a lui Cicero și în *Rhetorica ad Herennium* (875). *Însemnările* propun o narațiune frustă, argumentarea rareori se face pe bază de probe iar epilogul va fi unul lacrimogen sau vindicativ. Rareori regele memorialist este sincer cu el însuși și își asumă greșeli sau chiar injustiții flagrante.

În funcție de publicul vizat, oratoria se împărțea în *judiciară*, întrebuințată în tribunale, *deliberativă*, destinată adunărilor festive, și *epideictică*, folosită în ceremoniile comemorative (875-876). La acest capitol autorul stă mult mai bine. Oratoria sa este judiciară prin rechizitoriul lapidar pe care îl face oricărui oponent, deliberativă la modul hiperbolic dacă în centrul festivităților se află persoana lui, epideictică hipocoristic cu comemorări care pot contribui la gloria sa.

I. Punctele de plecare ale retoricii antice și antrenamentul specific

Cu un optimism specific lumii vechi, Aristotel considera că sunt mult mai ușor de dovedit adevărul și noblețea, precum și de convins publicul în privința lor. Astfel încât, în cazul pierderii unei cauze de această factură la tribunal, vina nu poate fi decât a avocatului care a susținut cauza (Aristotel, *Retorica*, 1355 a 38, în Eire, 1995: 876). Aristotel mai face și o comparație cu

conflictul fizic și consideră actul retoric ca pe o tehnică de autoapărare. În același timp, așa cum se întâmplă și în memoriile carolingiene, adevărul este o construcție ad hoc, cu scopuri precise. De la acest nivel se organizează tehnicile de atac și de apărare. Suveranul nu poate greși decât din prea mare bunătate sau naivitate. La fel, în eroare sunt toți cei care îi contestă deciziile, alegerile, sau anturajul.

Retorica ciceroniană considera, asemenea, că persuasiunea se obține cu ajutorul adevărului și a verosimilului. Ceea ce implică o simetrie cu realitatea neapărat necoruptă (Sánchez, Asunción, 2004: 430).

În viziunea Stagiritului, retorica este de natură practică, pentru că ne învață să vorbim bine, adică să expunem cu precizie și eleganță o serie de argumente persuasive ce au fost anterior elaborate conform unei metode; așa cum dialectica ne învață să argumentăm aplicat asupra unei probleme și să evităm contradicții pe parcursul argumentării (Aristotel, *Topice*, 100 a 18, în Eire 1995: 879). De natură practică sunt și memoriile lui Carol al II-lea, pactul autobiografic presupunând aici un receptor viitor care să fie dispus să preia perspectiva autorului. Tot Aristotel descrie dialectica ca pe un studiu al silogismului dialectic bazat pe premise care sunt doar probabile, în contrast cu silogismul demonstrativ sau științific. Așa încât, din acest punct de vedere, *Însemnările* au un pronunțat caracter dialectic, plecând de la premise ferm condiționate.

Kibédi Varga evidențiază caracterul de „artă socială” al retoricii (Varga, 1970: 22). Un exercițiu retoric nu ar fi făcut niciodată în sens de artă pentru artă și de izolare în turnul de fildeș. În acest sens, retorica este un exercițiu lingvitic cu două tăișuri. López Eire accentuează fundamentul retoric al democrației, anume posibilitatea acordată cetățenilor de a-și apăra drepturile și proprietățile folosind cuvântul sau discursul în cadrul jocului democratic (Eire și Guervós, 2000: 13). Astfel, este subliniată doar latura benignă a demersului retoric. În scopul confirmării acesteia, se menționează abuzurile din Siracuză din primele decenii ale secolului I a. C., când tiranul Gelón și urmașul său Gerón I au ordonat mari exproprieri de terenuri în beneficiul soldaților mercenari. Acest fapt a determinat revolte în Agrigento și Siracuză iar tiranul Trasibulo a fost detronat. Ulterior, au avut loc procese pentru recuperarea terenurilor confiscate (Cervantes și del Mar, 2007: 23).

Grecii exersau partea de pragmatică a retoricii, *progymnasmata*. Parte a unui *genus didascalium*, cum îl vor numi ulterior romanii, elevii trebuia să susțină un punct de vedere, ajutându-se de instrumente retorice pertinente, legat de personajele istorice sau mitice, punându-se ei înșiși în situațiile critice în care s-ar fi putut găsi acele personaje. Se începea cu *declamaciones* care conțineau așa-numitele *suasorias*, aparținând genului deliberativ, și mai complexe *controversias*, aparținând genului judiciar (Gómez, 2007: 36). Adelino Cattani (2003: 19) descrie aceste *controversias* ca fiind cazuri

juridice imagine, adesea neverosimile, ce aduceau pe scenă personaje improbabile, intrigi fantastice, stăpâni nemiloși și cazuri de demență senilă și juvenilă. Quintilian va considera că oratoria se învață, astfel, precum se acumulează datele unei științe - *bene dicendi scientia*. Fără să parcurgă aceste etape și fără să fie un mare cunoscător ale secretelor retoricii, Carol al II-lea se dovedește o minte critică și adesea conflictuală, înclinată nu de puține ori să monteze figuri distorsionate ale adversarilor, dar și să asambleze lamentații în care el și apropiații lui, reali sau imaginari, apar ca victime. Stilistica lui Charles Bally, văzută ca o extensie a lingvisticii saussuriene în arealul faptelor afective (Yllera, 1986: 14), ar fi putut să folosească exemple preluate din *Însemnări*. În ce privește structurile retorice de *elocutio* și *ornatus*, Carol al II-lea este mai interesat de *elocutio* decât de *ornatus*.

Unii umaniști au considerat că dialectica este superioară retoricii (Sánchez, Asunción, 2004: 430). Adam Teodoro Siber (1563-1616), în *Institutio rhetorica*, considera că: „Rhetorica differt ab oratoria. Rhetorica, ut et grammatica et dialectica, pars est Logicae. Oratoria pars est Politicae. Rhetorica est ars, quae oratori arma atque instrumenta ad dicendum fabricat” (449). Deci și oratoria ar fi superioară din punct de vedere al succesului social și al acțiunii de putere retoricii, care este o artă, nobilă așadar, dar suficientă sieși.

Pentru retorica generală a Grupului μ , constituit în jurul lui Jacques Dubois, limbajul poetic este atât creație, cât și acceptarea unei materii lingvistice care se manifestă prin intermediul unui *écart* între limba poetică și limba cotidiană. Retorica ar fi un ansamblu de abateri de la normă, ceea ce modifică nivelul redundanței limbii (Yllera, 1986: 15) datorită unei *mărci*. Aceste abateri pot fi reduse cu ajutorul unei *invariante* cu scopul de a produce un efect estetic specific – *ethosul* -, obiectiv esențial al comunicării estetice. Retorica generală încearcă să analizeze natura acestor abateri sau *metabole*. Pentru Littré, metabola este orice tip de schimbare al unui aspect oarecare al limbajului (16). Or, abaterea de la normă este adesea practică cu consecințe în registrul stilistic, deși mai des întâlnită este abaterea de la norma gramaticală.

Regele folosește mai ales figurile retorice ale înțelesului, tropii, și mai puțin figurile de construcție, topica, sau pe cele de gândire, ironia și umorul. De altfel, diaristul este mai ales interesat să înregistreze fapte și să pledeze pentru bunele-i intenții. De aceea și epitetele folosite cel mai adesea au slabă funcționalitate stilistică. Așa cum remarca Ion Coteanu: „Epitetul nu este o formă de stil în sine, ci numai un purtător de figuri de stil. Orice atribut, nume predicativ sau circumstanțial de mod este numit epitet când conține în același timp o metaforă, o metonimie, o sinecdocă, o hiperbolă etc. sau când face el însuși să apară o asemenea figură” (Coteanu, 1993: 404).

Profilul *Însemnărilor* nu este unul literar, dar sigur este unul persuasiv și auto-magnificator, însă totul în *sotto voce*. Metaforele sunt rare și din cele trei calități solicitate de Aristotel: *claritate*, *farmec* și *raritate*, mai degrabă prima predomină. De aici și predominanța metaforelor realizate pe baza unei comparații adevărate, sau pe baza unei comparații prescurtate. Cel mai adesea sunt metafore *in praesentia* și rar *in absentia*. (Reboul, 1984: 46).

Referitor la abordarea stilistică, invariabil hiperbola este întrebuințată pentru a exagera calitățile susținătorilor, în timp ce litota îi depreciază pe oponenți sau pe cei care îi sunt antipatici regelui. Așadar, stilistica nu este una spectaculoasă, în *ronde-bosse*, ci mai curând un basorelieu întrețesut cu subtilități.

II. Retorica patriotică și autosugestia

Mai ales primul volum al *Însemnărilor zilnice* este înțesat cu afirmații despre grija regelui față de țară. În ceea ce privește viziunea democratică, aceasta este devoalată ca o mimare a componentelor specifice prin transferul aparent de responsabilitate către miniștrii de resort și oamenii politici din camarila regală. Carol al II-lea se arată sensibil la starea de spirit a opiniei publice și se străduiește să lase impresia că nu el este singurul factor decizional. Uneori pare însuși convins de procedeele lui retorice. Ioan Scurtu consideră că, treptat, Elena Lupescu a devenit „singurul «consilier politic» al suveranului” (Scurtu, 2020: 16). Iuliu Maniu, vajnicul adversar al regelui, acuza însă un mediu antidemocratic mai complex asamblat de consoarta regală: „a adunat în jurul său o ceată de aventurieri care au acaparat conducerea țării și șoptesc în urechile regelui visuri dictatoriale” (Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos 3d, 1936, f. 1-4, în Scurtu, 2020: 16). Și nu este singurul acuzator în acest sens.

III. Viziunea geopolitică și stadiul retoric al pregătirilor de război

Politica regală încearcă să fie oportunistă, cât mai aproape de Anglia „căci tot ea e încă țara cea mai bogată și cea mai puternică” (Scurtu, 2020, vol II: 31), deși amplasamentul geo-politic o favoriza pe Germania. Totodată, persistă o suspiciune maximă față de unguri, pe care îi consideră de o „duplicitate feroce” (Scurtu, 2020, vol II: 34).

Nicolae Iorga, „plin de un înalt și înțelegător patriotism” (39), este pentru rezistență în fața oricărei invazii, ceea ce îl motivează și pe rege. Tot Iorga invocă posteritatea glorioasă în caz de înfrângere. Alți miniștri manifestă teamă de Germania, dar nu îndrăznesc să îl contrazică pe Suveran. Doar reprezentanții armatei, specialiști, se arată reținuți față de elanul romantic și sunt etichetați în consecință: „Militarii, slabi” (40). Regele proclamă constant că va apăra cu orice preț granițele țării: „dacă vom fi atacați, vom apăra ce cea mai mare îndârjire granițele noastre” (41). Totuși,

trecuseră nouă ani de domnie și pregătirea armatei fusese diletantă. Regele se iluzionează constant legat de o mare Înțelegere balcanică în care el ar putea fi protagonist, deși observă că micile state balcanice încearcă să intre sub tutela vreunei Mari Puteri.

IV. Motivația discursivă a relației tensionate cu democrația

În aprilie 1937, regele consemnează o discuție cu Constantin Argetoianu în care acesta ar fi susținut un guvern de mână forte, căci „dezmațul așa-numit democratic nu este ceea ce trebuie țării. Soluția lui este ca eu personal să iau puterea în mână, un fel de cvasidictatură, cu schimbare de Constituție” (*Însemnări*, vol. I: 47). Or, aceste încurajări sunt *music to the King's ears*: „Am fost destul de impresionat de cele ce mi le-a spus” (47)

Regele se străduiește să pară democrat și atent la consilierii săi, dar până și Armand Călinescu, sfetnicul suprem și adevăratul îndrumător al treburilor statului, este înregistrat ca un *yes-man*: „Spun punctul meu de vedere, pe care-l aprobă cu energie” (31).

Punctul de plecare al monarhiei absolute și de drept divin a fost fixat chiar de la înscăunarea lui Carol al II-lea, revenit fraudulos în țară. Carliștii înfocați s-au străduit să îi creioneze un portret mesianic, de Salvator providențial. Însuși Carol lansa o proclamație către țară cu un mesaj auto-divinizator: „România trebuie salvată și sunt hotărât să o fac” (*Cuvântările Regelui Carol al II-lea. 1930-1940*, vol. II, 305-306).

Anticipând un punct asupra căruia voi reveni, în decembrie 1938 Frontul Renașterii Naționale este declarat unica organizație politică în stat, instituindu-se un monopartitism dictatorial. Alegerile din iunie 1939 sunt transformate într-o bufonadă ce anticipa comunismul, întrucât doar FRN a putut depune liste electorale. Propaganda lansa salve epitetice de al căror providențialism se va folosi și comunismul: regele era „salvatorul”, „omul providențial”, „depozitarul idealurilor naționale”, „cârmaciul înțelept” (*Însemnări*, vol. II, 20)

Combaterea democrației întemeiată pe partide se face cu argumente populiste. Regele și regimul lui sunt comparați cu niște gospodari de frunte. La fel, demonstrația anti-regim parlamentar și partidic se bazează pe intuiții afective ce nu se pot combate logic: „Trebuie să înceapă o nouă eră pentru țară, depoliticianizată și gospodărească. Simt că asta o cere țara” (34). Această suprasimțire nu îl va împiedica pe suveran să impună un partid unic, creat artificial și nevotat onest de nimeni, precum și interzicerea celorlalte partide de a participa la alegeri. O voință de depoliticianizare ar fi implicat o potențare a democrației directe prin susținerea reprezentativității nemijlocite, cu ajutorul asociațiilor profesionale. Or, Palatul limitează drastic libertatea acestor asociații.

Măsurile împotriva lui Iuliu Maniu și a Gărzii de Fier (nu se înțelege exact ce pricepe regele prin această denotație) sunt drastice. Carol consideră că venirea lui Iuliu Maniu la conducerea Partidului Național-Țărănesc ar însemna o „sinucidere” (36) pentru această structură și face presiuni prin interpuși ca Mihalache să rămână la conducere căci, deși refuză frecventarea camarilei regale, „e mai ușor de manevrat” (36). Propriu-zis, regele nu acceptă nicio opoziție politică.

Cu timpul, și profitând de situația de criză mondială, regimul atacă fără menajamente fundamentele democrației. Astfel, se introduce pedeapsa cu moartea pe timp de pace în cazul atentatelor nu numai împotriva suveranului, dar și împotriva membrilor familiei regale, șefilor statelor străine, și înalților demnitari ai statului. Articolul 7: „Nu este îngăduit nici unui român a propovădui prin viu grai sau în scris schimbarea formei de guvernământ a statului, împărțirea ori distribuirea averii altora” (*Monitorul Oficial*, nr. 49 din 1 martie 1938).

Cu ocazia promulgării Constituției, patriarhul Miron Cristea, președintele Consiliului de Miniștri, lauda inițiativa regelui de a anihila partidele politice. În septembrie 1938 sunt dizolvate și sindicatele, care aveau optzeci de mii de membri, pentru a fi înlocuite de bresle, fără mare putere de reprezentare. Mai mult, la 22 februarie 1940 Ministerul Muncii a fost împuternicit să formeze așezămintele „Muncă și Voie Bună”, astfel încât muncitorii și funcționarii să își pună la dispoziția statului până și timpul liber, ceea ce constituia o formă de reeducare.

Nici tineretul nu a avut scăpare: decretul-lege din 15 decembrie 1938 reorganiza Straja Țării (*Monitorul Oficial*, nr. 292 din 15 decembrie 1938). Băieții între 7 și 18 ani și fetele între 7 și 21 de ani erau înregimentați obligatoriu în organizația al cărei comandant suprem era regele, „marele străjer”, căruia toți membrii trebuia să-i jure credință.

Constituția din 1938 reduce drastic reperele democratice: preoții nu aveau voie să facă propagandă politică, mandatul deputaților beneficia de o prelungire de la patru la șase ani, iar al senatorilor de la patru la nouă ani, ceea ce îngreuna schimbarea politicii guvernamentale. Regele primea prerogativa de a numi jumătate din numărul membrilor Senatului. În plus, existau și senatori de drept printre care erau incluși toți principii familiei regale majori, nu doar moștenitorul tronului, așa cum fusese anterior. Regele dobândise superputeri: parlamentarii puteau iniția propuneri legislative numai privitor la legile de „interes general” și chiar și la acest nivel regele avea drept de veto. Consiliul de Coroană avea un rol consultativ, întrucât hotărârile lui puteau fi invalidate de rege.

Cu ocazia promulgării Constituției, patriarhul Miron Cristea, președintele Consiliului de Miniștri, lauda inițiativa regelui de a anihila partidele politice: „Astăzi s-a distrus hidra cu 29 de capete electorale, care a

învrăjbit fără folos pe toți spre paguba țării întregi” („Demisia guvernului”, în *Universul*, din 1 aprilie 1938).

Regele este obsedat să intervină în orice domeniu. Astfel, la 14 august 1938 se emite un decret prin care la vechile unități administrativ-geografice – comuna, plasa, județul – se adaugă una nouă, ținutul. Vor fi constituite zece ținuturi conduse de rezidenți regali, mărturie a intențiilor centralizatoare ale regimului. Tot acum se precizează că primarii nu mai erau aleși, ci numiți pe o perioadă de șase ani de prefect sau de rezidentul regal. În acest fel, cetățeanul pierde controlul asupra vieții social-politice, deciziile fiind luate prin deducție, nu prin inducție.

La 15 aprilie 1938 este publicat decretul-lege pentru apărarea ordinii de stat conform căruia dacă o grupare sau asociație cu caracter politic era dizolvată, implicit se închideau localurile sau cluburile de întrunire aferente. Ulterior, guvernul a procedat la sechestrarea bunurilor partidelor și trecerea lor în administrarea Ministerului de Finanțe. Carol al II-lea a ordonat dizolvarea partidelor politice, inclusiv a celor care îi susținuseră politica, și închiderea presei de partid. La 16 decembrie 1938 este publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 293, decretul-lege privind înființarea Frontului Renașterii Naționale, singura organizație politică legală în stat. Activitățile politice în afara acestui Front erau pedepsite cu degradare civică între 2 și 5 ani. Acest partid nu cunoștea nicio urmă de demers meritocratic, toate organele de conducere fiind numite de jos în sus, în absența oricărui fel de alegeri.

Deși Corneliu Zelea Codreanu a publicat la 21 februarie 1938 o circulară prin care comunica oprirea activităților partidului Totul pentru Țară, pentru a evita conflictul deschis cu regimul, represiunile au fost dure, Garda de Fier fiind considerată o a V-a coloană a Germaniei.

Prim-ministrul Armand Călinescu cerea imperios arestări, cenzurări, lichidări în ceea ce îi privea pe legionari, dar epurări și reorganizări și în rândul magistraturii pentru a se asigura că va obține verdictele așteptate (Călinescu, 1990: 388-391). Tot Călinescu se implică direct în procesele legionarilor anulând procedurile judiciare: „A trebuit să fac eu într-o noapte rechizitoriul” (392-393). Dictatura regală merge până la a închide în lagăre intelectuali de talia lui Mircea Eliade, Nae Ionescu și mulți alții care se pronunțaseră în favoarea Legiunii. Aceste acțiuni vor avea ca efect o relație tensionată cu Germania, în condițiile în care aliații pe care îi curta Carol al II-lea îi ofereau asigurări evazive.

Mulți scriitori și intelectuali se vor pune în slujba regimului în speranța că vor obține avantaje de diverse tipuri. În felul acesta, propaganda oficială și-a putut multiplica efortul retoric de justificare a anulării democrației. Unul dintre aceștia a fost romancierul Cezar Petrescu, care la 2 iunie 1938 înființează și conduce ziarul *România*, fidel regimului.

Și activitatea publică a reginei-mamă, un simbol în istoria recentă a României, a fost restrânsă. La înmormântarea ei, Carol al II-lea impune să fie îmbrăcată „într-o rochie de interior albă”, nu în „straie domnești”, căci „așa îi stă mai bine, în această simplitate femeiească, căci oricât credea ea, a fost, înainte de toate, femeie” (*Însemnări zilnice*, vol. I, 205).

V. Oratoria și practica politică – relația oximoronică

Deși regele afirmă adesea în jurnalul său că cel mai mare pericol este comunismul sovietic, eforturile sale s-au concentrat mai cu seamă pe anihilarea partidelor de dreapta, extremiste în opinia lui. Aceasta după ce susținuse guvernul Goga, ultranaționalist. De fapt, regele tânjea după un guvern al lui – „guvernul meu” a rămas de atunci o meteahnă a politicii românești: „Este guvernul meu și trebuie să aibă aprobarea mea. În ziua în care n-aș fi mulțumit de felul cum guvernează, voi cere o schimbare” (*Viitorul* din 13 ianuarie 1938, în *Însemnări*, vol. II, *Studiu Introductiv*, 19). Obsedat de control total, Suveranul a fost încurajat în acest sens de Anglia și Franța care sperau astfel să diminueze influența germană în zonă.

Marea teamă este legată de legionari și de structura Garda de Fier. Pe tot parcursul *Însemnărilor* aceasta devine o obsesie: spaima de a nu pierde tronul, iar când l-a pierdut, să transfere toate neîmplinirile regimului propriu, în mod compensatoriu, asupra Legiunii. Tot în abordare sofistică, regele susține că a susținut guvernul Goga-Cuza, naționalist, pentru a combate alte forțe politice și mai naționaliste.

Tendențele autoritare se întetesc pe măsura apropierei războiului. Regele se implică nemijlocit și în actul de justiție, unde nu are răbdare pentru o abordare modernă și democratică, ci solicită mereu o abordare medievală discreționară în aplicarea torturilor: „La Iași, instrucția atentatorilor lui Bratu trenează și Gică Atanasescu declară că ancheta nu poate s-o facă mai energetică. L-am scuturat și i-am arătat cum se pierde autoritatea prin astfel de mijloace” (*Însemnări*, vol. I, 16-17).

Regele jubilează când diverse personalități îi solicită acceptul pentru orice demers administrativ. Astfel, pe 26 martie 1937 vine în audiență profesorul Bănescu de la Cluj pentru a cere „învoiala” (29) de a fi numit profesor Honoris Causa al Universității.

Însuși patriarhul Miron Cristea, ajuns prim-ministru, se lansează în ditirambi soteriologici cu ocazia promulgării Constituției din 27 februarie 1938: „de unde vine mântuirea: de la eroica hotărâre a Maiestății Tale” (*Monitorul oficial*, nr. 49 din 1 martie 1938, în *Însemnări*, vol. II, *Studiu Introductiv*, 20).

În 1937 ia amploare și conflictul cu Nicolae Titulescu, care îl reclamă Franței, unde e foarte bine primit. În mod straniu, Titulescu îl acuză, printre altele, că a tolerat Garda de Fier (*Însemnări*, vol. I, 53). Astfel, inamicii

politici se dovedesc adepții unui discurs comun, anume condamnarea nazismului, dar se acuză reciproc de favorizarea nazismului. Se întrevide o corectitudine politică a momentului folosită duplicitar, în funcție de țelurile vizate.

VI. Stilistica diminutivantă a practicilor hedoniste

Carol al II-lea este un hedonist și rareori simte nevoie să își motiveze plăcerile: vânătoarea, colecționarea timbrelor, turismul sub drapaj de misiune politică, pocherul. Se cunosc și alte plăceri ale sale, dar în *Însemnări* nu se spune nimic despre ele. În contextul penuriei alimentare și a speculei extinse de la începutul războiului, regele își petrece timpul între vânătoare și pocher. De exemplu, până și vizita în „splendida Dalmație” (98) este un prilej de vânătoare de capre negre: „Locul frumos, în mijlocul stâncilor Alpilor Sloveni. Vânat a fost ceva, am tras trei capre, destul de decent” (98).

Regele, de asemenea, este foarte sensibil la cadouri scumpe sau de patrimoniu. Noul episcop romano-catolic de Alba Iulia, Aron Marton îi dăruiește o icoană a Sfântului Nicolae donată în 1531 de episcopul Athanasie al Vadului capitelului catolic din Alba Iulia (*Însemnări*, vol. II, 48).

Euforia regimului era susținută de mijloacele de propagandă ce emiteau epitete și metafore hiperbolizante deșănțate. Între cadourile exorbitante primite de Carol al II-lea se numără și harta în relief a României, realizată din aproximativ 36 de kilograme de aur și oferită de Banca Națională a României.

VII. Retorica belicoasă și simularea ingenuității

O parte însemnată din *Însemnări* este dedicată menționării grijii regale față de dotarea armatei române. Tratatивele pentru armament par fructuoase, dar cel mai adesea nu se vor concretiza, atât din cauza impotenței responsabililor în domeniu, cât și a futilității programului regal.

În aprilie 1939, regele întreprinde o călătorie în Ardeal, Crișana, Banat și pare surprins de faptul că armata, în ceasul al doisprezecelea, nu are un aspect profesionist, deși la conducere fuseseră de mult numiți favoriții săi. Întotdeauna în situațiile critice suveranul mimează în jurnal, deci pentru urmași, surpriza, consternarea. Această negare a propriei responsabilități este constant dublată de menționarea entuziasmului pe care poporul îl manifestă față de deciziile și persoana Majestății Sale: „Impresiile ce le-am cules sunt și bune, și triste. Bune în ce privește trupele, al căror moral este splendid. Triste în ce privește pregătirea și înzestrarea. Din mania de a umfla Armata, fără buget de întreținere, am dat câte ceva la toate unitățile, așa încât nici un regiment nu e complet” (59)

Teoretic, predicțiile politice și militare ale lui Carol sunt corecte. El intuiește că Germania va cădea, că Anglia este încă o mare putere și că

adevăratul pericol post-belic va fi reprezentat de Soviete. Însă acțiunile și declarațiile lui sunt incoerente. La 19 martie 1940 se plânge că opoziția, în special Maniu & Co, precum și Madgearu și Lupu se străduiesc să „saboteze acțiunea de împăciuire cu legionarii” (103) și să ațâțe grupurile evreiești. Aceasta în condițiile în care cel mai mare dușman al legionarilor se dovedise el însuși. Toate aceste acțiuni dovedesc inconsistență și lipsă de luciditate. Întreaga politică regală pare că este întemeiată pe orgoliu, interes personal și răzbunare.

Realizează că Occidentul nu va susține România, dar nu anticipează că național-socialismul se va despărți și va intra în conflict cu bolșevismul. Acest lucru va fi fatal țării, căci intrarea în război o va prinde nepregătită și cu o politică oscilantă, adesea de-a dreptul caraghioasă: „Politica acestor puteri occidentale este extrem de șovăitoare. Am impresia că se leagănă cu speranța că, dacă nu se pronunță deschis împotriva U.R.S.S., mai au speranța de a o dezlega de Germania, o utopie fără seamăn. [...] Pentru noi acest lucru este de cea mai mare importanță, căci dușmanii noștri principali sunt Sovietele” (104-105).

VIII. Critica estetică și etalarea exemplarității paternității exemplare. Cultura centralizată și orientată propagandistic

Regele este un mare consumator de filme. Dispune de propriul cinematograf, așa că vizionează filme aproape zilnic, seara. Deși posesor al unei educații alese, considerațiile artistice ale lui Carol al II-lea sunt lapidare și adesea simpliste. De altfel, nu filmele de artă sunt preferatele lui. De pildă, după vizionarea filmului *The Girls of Salem*, cu Claudette Colbert, remarcă patetic și bombastic „o extraordinară înscenare istorică, arătând până la ce crime poate să meargă nebunia colectivă a maselor” (*Însemnări*, vol. I, 20). Îl încântă filmele de acțiune precum „Frontul invizibil”, cu Franchot Tone, Cary Grant și Jean Harlow și simte mereu nevoia să noteze cine a participat la vizionare.

Prințul „Mihăiță” este cooptat constant, inclusiv la vânătoare. Regele se dorește un tată implicat iar în *Însemnări* se descrie chiar ca un părinte tandru. La aceasta adaugă și simpatia dintre prinț și Dudaia, ceea ce nu s-a verificat ulterior în interviurile regelui Mihai I, care considera că a avut un tată tiranic și care i-a înjosit mama. Se încearcă un fel de cumpărare a afecțiunii filiale prin inducerea plăcerilor paterne. De exemplu, „Mihăiță” primește un automobil Bentley, apoi o barcă motorizată cu care întreprinde curse pe lacurile bucureștene, punând în pericol alte bărci. Carol al II-lea dorește să transmită scriptic imaginea unui tată responsabil, așa că menționează conștiincios că l-a muștrat pe prinț și chiar i-a îngădit accesul la barcă și la automobil.

Atașamentele estetice ale suveranului sunt de natură cultă, artificială. Natura îl încântă doar în momentele ei plăcute și numai sub aspectul florei. Față de faună nu nutrește decât mândria „sportivă”, adică un număr cât mai mare de trofee de vânătoare. Sensibilitatea la frumusețea vegetală se manifestă constant, deși diminuată prin înregistrarea în franceză a observațiilor: «aujourd’hui les premiers crocus dans le jardin» (17).

Descrierile sunt montate din epitete ornante, simpliste, asemenea unor compuneri de începător care nu își găsește cuvintele în limba română: „Păsările ciripeau, florile semănate de natură împodobeau cu albastrul și albul lor covorul searbăd al frunzelor uscate. Pomii abia încep să mugurească, *il n’y a que les chatons, autrement pas d’autres bourgeons*” (20).

Rămânând în domeniul culturii, centralizarea este maximă și aici: Ordinul Circular din 15 februarie 1939 completa Art. 15 din Legea Serviciului Social, stipulând că toate cercurile culturale ale Astei devin cămine culturale sub tutela Fundației „Principele Carol” (Ordinul circular nr. 79 din 15 februarie 1939, în *Buletinul Astra*. Sfântul Gheorghe, I-II-III, 1939, 18-20, în Popescu 1963, 273).

La 14 aprilie 1939 au fost unificate Fundația Universitară „Carol I” din București, Fundația Culturală „Principele Carol”, Fundația „Regele Ferdinand I” din Iași, Institutul de cercetări Științifice și Experimentale din Cluj, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II” și Filarmonica din București sub egida Uniunii Fundațiilor Regale. Regele avea puteri discreționare. Oratoria ditirambică a intelectualilor nu s-a lăsat așteptată.

În 1937 se publică la București *Micul Îndrumător al muncii culturale la sate*, conceput de aceeași Fundație, cu scopul de a conserva tradiționalul dar și de a moderniza abordarea culturală. Totuși, doctrina Fundației preciza că nu se pune problema „culturalizării” satelor, ci îndrumarea lor spre a-și crea propria cultură, păstrarea datinilor și obiceiurilor locale. Abia comuniștii vor trece la un alt nivel de aplicare a culturalizării ca falsificare și degradare a culturii. Fundația regală funcționa ca „centrală de îndrumare și control administrativ” (Popescu, 1963, 274) nu reeduca satele. În 1939 a luat ființă și teatrul „Muncă și voie bună”, condus de Victor Ion Popa, titulatura anunțând hei-rupismul comunist de mai târziu, în pofida valorii indiscutabile a dramaturgului și a eforturilor sale oneste.

IX. Cultul personalității și cuplul regal. Bumerangul retoric și propagandistic

Carol al II-lea manifestă un atașament afectiv ieșit din comun pentru Elena Lupescu, alias „Duduia”. Este constant foarte grijuliu cu starea fizică și psihică a „Duduii”, care este mai tot timpul suferindă, plictisită, agasată, isterică. Această instabilitate emoțională și psihică este imputată de rege

nerecunoștinței factorilor politici: «C'est un soulagement, la pauvre; avec tous ses ennuis» (*Însemnări*, vol. I, 18). Niciodată regele nu o va critica în jurnalul său și mereu va ține cont de sugestiile pe care ea i le face.

Orice proiect împlinit își are originea în gândirea cuplului conducător. Așa este și Muzeul Satului: „Această operă reieșită din meditații și din discuțiile mele cu Duduia în timpul exilului” (26).

La data de 9 mai 1937 inaugurează Expoziția Luna Bucureștiului și se bucură că s-a realizat un fotomontaj închinat lui Carol I și...lui însuși. La fel, parcul Floreasca, constând într-o înlănțuire de lacuri amenajate, poartă tot numele lui Carol al II-lea. Propria-i propagandă îl îmbată și pe el însuși. Astfel, cu deplină naivitate, notează că a putut observa „o enormă recrudescență la tot publicul al solului românesc” (57).

Credința lui Carol al II-lea era că majoritatea zdrobitoare a poporului îl iubește și că investiția în cultură, prin intermediul anumitor personalități îi va fideliza pe cei mai mulți intelectuali. Toate aceste impresii s-au dovedit auto-gratulări nefondate imediat ce a renunțat la tron. Astfel, Pamfil Șeicaru o ataca dur, ulterior, pe Elena Lupescu reducând-o la statutul de curtezană ieftină : „aducea o vastă experiență în legătură cu bărbații, de pe urma cărora a câpătat o mare tehnică. O femeie vulgară, indecentă, stăpânind toate vicșugurile de alcov, știind să reîmprospăteze, până la epuizare, dorința partenerului, știind să-și domine oboseala și care, în loc de un leșinat sentimentalism, să-i servească o pitorească trivialitate” (Popescu, 1963, III).

Un atac mai subtil a lansat Șef Rabin dr. Moses Rosen, pentru care consoarta regală era o evreică apostată și malefică: „Madame Lupescu deținea o adevărată putere în spatele Tronului, influențând întreaga politică a regelui. Ea a încercat să renege rădăcinile iudaice, iar cercul ei intim includea reprezentanți ai partidelor de extremă dreaptă, care erau fasciști și antisemiți” (Rosen 1990, 43). Aceste acuzații dovedesc că nu toți evreii au fost mulțumiți de avantajele conferite evreilor din Camarila regală și prietenilor acestora.

Ungerea lui Mihai ca rege în locul tatălui său îi provoacă mari frustrări acestuia. Consideră succesiunea ca fiind nelegală, căci Mihai a depus jurământul în fața doar a lui Ion Antonescu, a patriarhului Nicodim și a lui Nicolae Lupu. Carol contestă vehement ungerea fiului său ca rege, deoarece Constituția era suspendată și Parlamentul dizolvat, deci jurământul nu era legal, nu beneficiase de „Grația lui Dumnezeu și Voința Națională” (*Însemnări*, vol. II, 304). Așadar, Carol încercase să se asigure că Mihai nu ar reprezenta o concurență pentru regimul lui corupt și ineficient.

Imediat după abdicare, propaganda se prăbușește iar retorica de autoprosclăvire este înlocuită cu una de auto-victimizare. Are loc un abandon generalizat: „nu prea este îmbulzeală de a pleca cu mine“ (306) Nicolae Malaxa, susținătorul economic al Camarilei, refuză să îi mai vadă pe Ernest Urdăreanu și pe Duduia. Regele se consolează că l-ar regreta totuși Vaida și

Iorga. În schimb, în mod bizar, poporul pe care îl credea vrăjit de oratoria lui se dezlanțuie: „cu cât trece ziua, cu atât vociferările mulțimei din fața Palatului sunt mai dezgustătoare și mai apăsătoare sufletește” (307). Fostul suveran nu este destul de lucid pentru a analiza cauzele dezastrului personal, ci doar practică o răsturnare a retoricii exersate până la acel moment. Carol nu poate ieși din rolul jucat până atunci, cel de Suveran de drept divin și monarh absolut. Deși este propriu-zis expulzat din țara pe care o credea total supusă, preocupările lui sunt în continuare legate de protocol și fast, de reguli. Astfel, pe data de 6 septembrie este condus de simpli subalterni și de noul rege la gară, în jurul orei 3 1/2 dimineața, dar ochiul lui este atent la detalii specifice: „pe șosea un spalier de //jandarmi, cari nu dau onorul, ci păzesc” (308). Până în ultima clipă se iluzionează că este un tată excelent, respectat de fiul pe care îl umilise de nenumărate ori: „Despărțirea de la Mihăiță este oribilă. Parcă ar dori să mai facă un efort de a pleca și el ” (308). Așadar, propriul demers retoric și propriul aparat de propagandă se pare că l-au afectat cel mai mult pe însuși promotorul lor. Carol al II-lea, ca orice dictator, s-a lăsat sedus de o retorică auto-glorificatoare și mistificantă, deși în *Însemnări* cel mai adesea se străduiește să apară ca un om de bun simț, democratic și generos. Se instituie astfel o schizofrenie la nivel de discurs și de acțiune socială. Discursul ca ansamblu de declarații și de comportamente apare în acest caz ca antonimic, pervertit și sofistic.

X. Discursul și poza moralizatoare

Între politică, pocher, bridge, vânătoare și mărci (timbre), regele se îngrijește să menționeze în *Însemnări* demersuri moralizatoare, cum este cel care îl vizase pe Richard Franasovici, căruia îi reproșează purtarea fiului licean, anume scandalurile nocturne din localurile publice.

De asemenea, se implică în rezolvarea cazului Nicky, adică Prințul Nicolae, cel care îi facilitase reurcarea pe tron prin neimplicare. „Nicky” are și el o abordare aventurieră a vieții, propriu-zis seducând o femeie căsătorită și agresându-i soțul ultragiatic, însă Carol al II-lea nu sesizează ridicolul rolului de moralizator. El forțează izolarea fratelui său, dar cu menajamente: „E la mijloc o chestie etică și morală. Nu se poate decapita cineva fără să-i fi dat toate posibilitățile morale de a se apăra” (37). Suprinzător este că în alte situații el va cere anularea oricărei proceduri judiciare și executarea suspectilor. Pentru rezolvarea cazului Prințului Nicolae se va întruni Consiliul de Coroană, dar este doar o mimare căci, precum în toate celelalte cazuri, Suveranul va lua “*in ultimo ratio* hotărârea definitivă” (37).

Când în Consiliul de Coroană Iorga se opune decăderii din drepturi a Prințului Nicolae pe motiv că Dinastia este puțin numeroasă și în caz că prințului Mihai i s-ar întâmpla ceva Tronul ar reveni verilor din ramura de

Sigmaringen, ceea ce ar fi însemnat o catastrofă căreia i-ar fi de preferat republica, în viziunea istoricului, regele este consternat.

XI. Anacolutul litotic al etalării religioase

Pe 29 aprilie 1937, regele merge dimineața la Patriarhie pentru împărtășanie, nu doar spovedanie, iar după-masă are pocher cu camarila la Duduia (50). La fel, în Vinerea Mare își dorește o revărsare de evlavie – exprimare cvasi-oximoronică – deși admite că poate excesiva pază care îl înconjoară este cauza neparticipării oamenilor „de rând”: „Vinerea mare. Nimic deosebit. Am lucrat ceva să-mi pui acest jurnal la zi. [...]. Seara, Prohodul Domnului. Nu-mi place cum se face, lipsește orice evlavie. O fi poate și din cauza măsurilor de siguranță; biserica este aproape goală, numai lume oficială, nu-mi place” (50).

XII. Concluzii

Deși *Însemnările zilnice* au o întindere remarcabilă, încărcătura lor retorică, oratorică și stilistică este modestă. Autorul face notații lapidare, pe fugă, pe de o parte, pe de altă parte, simplitatea în construcția discursului are ca intenție sporirea autenticității și a sincerității. Jurnalul are trei mari funcții: aceea de autoglorificare, alta de justificare și cea de demonizare a adversarilor. În pofida grijii regelui de a-și asambla o imagine scriptică impecabilă, precum și suitei regale, nu de puține ori răzbat afirmații care denotă subiectivism, cruzime, ilegalitate și dispreț față de democrație.

Astfel, se poate vorbi despre o macroretorică a întregului demers diaristic. Însemnările etalează unitate de stil și de abordare a problemelor zilnice. Abia plecarea în exil aduce în prim plan un ton de *lamentatio*, față de cel anterior care fusese de auto-adulație, *adoratio*. Trebuie remarcat, totuși, că suveranul s-a străduit să imprime jurnalului o atmosferă de firesc, ca și cum nu ar fi descris acțiunile unui monarh absolut. Este tot o strategie retorică diminuarea gesticulației retorice în cazul unui individ care a făcut tot posibilul să controleze întreaga viața publică și politică. Cercetările istorice sunt cel mai adesea contrare consemnărilor din *Însemnări*, așa cum sunt și numeroase mărturii ale contemporanilor sau ale propriului fiu, viitorul rege Mihai I. Din punct de vedere al adevărului (aproximativ) istoric, se constată o contradicție între multe din aserțiunile regelui și acțiunile sale. La fel, diaristul încearcă nu de puține ori un transfer de responsabilitate fictiv, în ideea de a păstra minimele coordonate ale democrației. Neconsecvent în disimulare, se contrazice aproape constant, devoalând centrul de putere și de decizie.

Există trei tropi ca poli ai constanței în *Însemnări*: susținerea și acceptarea necondiționate ale acțiunilor Duduiei (alias Elena Lupescu),

interpretarea rolului de tată afectuos și responsabil al națiunii și al lui Mihai, precum și autovictimizarea.

Studierea *Însemnărilor* poate fi conjugată cu un studiu imagologic al persoanei și epocii lui Carol al II-lea. Astfel, contrastul dintre confesiune și evoluție socială și politică devine mai pregnant. În acest sens, jurnalul nu este relevant pentru adevărul istoric și psihologic, ci pentru construcția centripetă a imaginii unui monarh absolut și a aparatului de stat pe care l-a montat. *Însemnările* rezistă ca o masivă construcție macroretorică și imagistică.

Referințe:

- Carol al II-lea, Regele României. Însemnări zilnice. 1937-1951.* (1995)/ *Carol II, King of Romania. Daily Notes, 1937-1951.* Volumul I, 11 martie 1937-4 septembrie 1938 (Caietele 1-6). București: Editura Scripta.
- Carol al II-lea, Regele României. Însemnări zilnice. 1937-1951.* (1997)/ *Carol II, King of Romania. Daily Notes, 1937-1951* Volumul II, 13 martie-15 decembrie 1939 (Caietele 8-10). București: Editura Scripta.
- Carol al II-lea, Regele României. Însemnări zilnice* (1998)/ *Carol II, King of Romania. Daily Notes.* Vol.III. București: Editura Scripta.
- Cattani, A. (2003). “Las reglas del diálogo y los movimientos de la polémica”. În *Quadernos de Filosofía i Ciencia*, no. 32-33. 7-20.
- Călinescu, A. (1990). *Însemnări politice 1916-1939/ Political Notes 1916-1939*, București: Editura Humanitas.
- Cervantes, G., del Mar, M. (2007). “El zigzagueante y dilatado recorrido de la Retórica: un acercamiento a su cambiante valoración”. În *Interlinguística*, ISSN 1134-8941, no 17. 419-428.
- Coteanu, I. (1993). *Gramatica de bază a limbii române/ The Fundamental Grammar of the Romanian Language*. București: Editura Albatros.
- Cuvântările Regelui Carol II, 1930-1940/ King Carol II's Speeches.* (1940) vol. I. București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă. 305-306.
- Eire, A.L., Guervós, J. de S. (2000). *Retórica y comunicación política*. Madrid: Cátedra.
- Eire, A.L. (1995). “Amado Alonso, más allá de la estilística”. În *Humanitas*, Universidad de Salamanca, volumen XLVII.
- Petrescu D. „Fundația Culturală Regală «Principele Carol» (1921-1940)”. În *Carpica*, XXIX. 271-276.
- Popescu, T. (1963). *Istoria Partidului Național, Țărănist și Național-Țărănist/ History of the National, Peasants' and National-Peasants' Party*. Madrid: Editura Carpați.
- Reboul, O. (1984). *Le language de l'éducation*, Paris: PUF.

- Rosen, M. (1990). *Primejdii, încercări, miracole/ Dangers, tests, miracles*. București: Editura Hasefer.
- Sánchez M., Asunción, M. (2004). “La retórica y su significado segun las definiciones de tratados de esa disciplina escritos en latin entre 1500 y 1650”. În *Humanæ litteræ: estudios de humanismo y tradición clásica en homenaje al profesor Gaspar Morocho Gayo*. 429-474.
- Scurtu, I., Ionescu, G.Z., Popescu, E., Smârcea D. (1982). *Istoria României între anii 1918-1944. Culegere de documente/ History of Romania between 1918-1944. A Collection of Documents*. București: Editura Didactică și Pedagogică. 320-342.
- Scurtu I. (2020). *Istoria românilor în timpul celor patru regi/ History of Romanians under Their Four Kings*. I-IV. București: Editura Enciclopedică.
- Varga, K. (1970). *Rhétorique et littérature. Études de structures classiques*. Paris: Editions Didier.
- Yllera, A. (1986). *Estilística poética y semiótica literaria*. Tercera edición. Madrid: Editoria Alianza.